

De sectie Snellen - zoeken naar nieuwe wegen

In de loop van de zeventiger jaren van de vorige eeuw ontstond er in Nederland dermate veel belangstelling voor Microlepidoptera dat besloten werd tot de oprichting van een aparte sectie onder de vlag van de NEV. Al snel ontwikkelde deze - eerst nog zeer selecte - groep zich tot een actieve sectie met een respectabel aantal leden. De combinatie van 'vakentomologen' en enthousiaste amateurs zorgde al snel voor een aanzienlijke uitbreiding van de kennis voor Nederland en het omringende gebied van deze lastige groep vlinders. Vele publicaties, onder andere in het eigen lijfblad 'Franje', zijn hiervan het tastbare bewijs. Thans is de sectie Snellen niet meer weg te denken in het stelsel van entomologische afdelingen en secties in Nederland.

Entomologische Berichten 64(3): 93-96

Trefwoorden: Microlepidoptera, Nederland, faunistiek

Het probleem van de kleine vlinders

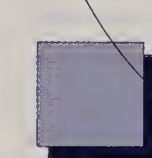
Om te begrijpen hoe de gedachte aan een eigen sectie binnen het geheel van de NEV kon ontstaan is het goed om de situatie te beschouwen waarin de microlepidopterologie zich tussen 1970 en 1980 bevond. In de er aan voorafgaande periode waren er per generatie niet veel meer dan twee à drie entomologen die zich speciaal met micro's bezighielden. Hoe enthousiast deze verzamelaars ook waren en hoe kundig als entomoloog ook, door hun kleine aantal kwam de kennis van de faunistiek van de Nederlandse Microlepidoptera maar langzaam vooruit. Het was duidelijk dat de kennis van de micro's ver achterbleef bij die van de macro's. Na 1960 begon een kentering zichtbaar te worden, zonder dat precies aangegeven kan worden waarom. Een toenemend aantal verzamelaars raakte geïnteresseerd in die moeilijke en relatief onbekende groep. Juist die achterstand vormde een prikkel. Zo was er omstreeks 1980 een enthousiaste kern van onderzoekers ontstaan, waaronder zich algemene verzamelaars bevonden maar ook verschillende entomologen die zich toegelegd hadden op een systematische groep van de micro's. Men denke aan J.H. Kuchlein met de Pyralidae, H.W. van der Wolf met de Coleophoridae (kokermotten) en C. Gielis met de Pterophoridae (vedermotten), om een betrekkelijk willekeurige greep te doen.

De determinatie van micro's kent vele moeilijkheden. De meeste soorten zijn klein, de morfologische kenmerken

K.J. Huisman¹ & L.J. van Deventer²

¹Patrijzenlaan 4
8091 BK Wezep
kj.huisman@hetnet.nl

²Van Speijkstraat 45
5151 MD Drunen

daardoor soms lastig te hanteren en veel dieren zijn op het uiterlijk niet goed of helemaal niet te herkennen. Bruikbare afbeeldingen ontbraken voor de meeste soorten. Daar kwam bij dat de nodige informatie vaak moeilijk te vinden was, verbrokkeld in artikelen over kleine groepen of over maar enkele soorten, verspreid in allerlei buitenlandse tijdschriften, soms in weinig toegankelijke talen. Iedere liefhebber

Korte schets over het leven van Snellen

P.C.T. Snellen (figuur 1), onze grote voorloper, werd geboren in 1833, woonde in Rotterdam en stierf daar in 1911. In zijn jonge jaren was hij vertegenwoordiger en in deze hoedanigheid reisde hij veel door ons land. Misschien ligt daarin mede de basis voor zijn kennis van de vlinderfaunistiek. Later begon hij een eigen zaak om, relatief vroeg, op 53-jarige leeftijd te gaan rentenieren. Toen had zijn studie van de lepidopterologie al een hoge vlucht genomen. Hij beschreef talloze nieuwe soorten uit het Verre Oosten, Afrika en Zuid-Amerika en stond in contact met vele belangrijke buitenlandse entomologen. In 1867 en in 1882 verschenen zijn standaardwerken over de vlinders van Nederland, respectievelijk de Macro- en de Microlepidoptera. Daarnaast was hij van 1889 tot 1903 voorzitter van de Nederlandse Entomologische Vereniging. Hij heeft buitengewoon veel bijgedragen aan de bloei van het onderzoek van de Nederlandse vlinders, een onderzoek, naar hij zelf schrijft, 'waaraan ik vele van de meest gelukkige uren mijns levens heb besteed'.

moest, al fotokopiërend, zijn eigen archief opbouwen. Het zijn juist deze determinatiemoeilijkheden die vermoedelijk bepalend zijn geweest voor het onderscheid tussen macro's en micro's en die er in ieder geval voor gezorgd hebben dat dit onderscheid, dat historisch gegroeid is en vrijwel iedere wetenschappelijke grond mist, lange tijd zo populair is gebleven. De tweedeling in 'groot' en 'klein' moet al in de achttiende eeuw gemaakt zijn. Snellen zelf schrijft er over: 'Tot regtvaardiging van die verdeeling der vlinders in Macro- en Microlepidoptera kan ik echter thans evenmin als vroeger grondige redenen aanvoeren. Geen enkel kenmerk is ook later ontdekt waardoor de volkomen insekten, tot deze familiën der Microlepidoptera behorende, zich gezamenlijk van de zoogenaamde Macrolepidoptera onderscheiden. De verdeeling is en blijft willekeurig, alleen op vroeger gebruik gegrond.' (Snellen, 1882). Een praktisch onderscheid dus, tussen wat (meestal) groot en wat (meestal) klein is, tussen wat de naam heeft mooi en kleurrijk te zijn en dat wat, vaak ten onrechte, voor grauw en kleurloos wordt versleten. Tegenwoordig is algemeen bekend dat er hele grote micro's zijn en hele kleine macro's. Om aan te geven hoe fraai en sierlijk micro's kunnen zijn geven we hier enkele voorbeelden (figuur 2). Dit zijn geen echte uitzonderingen, maar niettemin moeten we bedenken dat een flink deel van de mi-

Figuur 1. P.C.T. Snellen, de inspirator van het onderzoek aan vlinders in Nederland. Foto: NEV-archief.

P.C.T. Snellen, inspirator of butterfly research in The Netherlands.

cro's wèl erg klein en wèl erg eenvormig is, wat een zekere determinatie alleen aan de hand van afbeeldingen, zo die er al waren, onmogelijk maakte.

De combinatie van een weerbarstig onderzoeksterrein en een groeiend aantal geïnteresseerden riep als het ware om meer onderling contact. Zo zou informatie en kennis over literatuur uitgewisseld kunnen worden, determinatieproblemen konden gemeenschappelijk worden aangepakt. Bundeling van de krachten in een specifiek op de micro's gerichte groep - niets lag meer voor de hand, vooral achteraf gezien.

De oplossing: een eigen sectie

De gedachte leefde waarschijnlijk bij verschillende leden; het waren met name J.H. Kuchlein en K.J. Huisman die het voortouw namen en in 1981 de groep oprichtten die al gauw de sectie 'Snellen' van de NEV zou gaan heten, genoemd naar de grote Nederlandse lepidopteroloog uit de tweede helft van de 19e eeuw. P.C.T. Snellen schreef in 1882 een boek dat tot nu toe - meer dan honderddertig jaar later! - het enige is gebleven dat alle tot dan bekende Nederlandse Microlepidoptera beschrijft, en dat met een kwaliteit die tot op heden zijn waarde bewijst.

Het succes van de oprichting was verbluffend. Binnen de kortste keren waren er 25 à 30 leden, de vergaderingen bleken uitermate geanimeerd en er konden allerlei plannen gemaakt worden, zoals het bijeengaren van literatuur, het opzetten van een jaarlijkse publicatie over waarnemingen van bijzondere micro's en het aanleggen van een voorbeeldcollectie. Van deze voornemens bleek alleen het laatste weinig vruchtbaar, vermoedelijk omdat zo'n collectie niet permanent binnen ieders handbereik kon worden gebracht. De publicatie van de bijzondere vangsten is uitgegroeid tot de 'jaarlijsten' in *Entomologische Berichten*, een traditie die met een kleine onderbreking tot op heden is voortgezet. Al gauw is begonnen met de organisatie van workshops, al of niet in combinatie met de voorjaarsvergadering. Hier werden speciale groepen bij de kop genomen om determinatieproblemen uit te diepen en een overzicht te geven van de tot dan bereikte resultaten. Zo kwamen onder andere aan de orde Incurvariidae, Momphidae en Depressariidae. Alles bijeen is de sectie uitgegroeid tot een vitale en veerkrachtige organisatie, die spanningen het hoofd kan bieden en anderzijds het gevaar van vervlakking heeft weten te voorkomen.

De eerste aanzet tot de oprichting van de sectie is door het toenmalige hoofdbestuur van de NEV met enige reserve begroet. Dit is begrijpelijk omdat nog moest blijken of deze opzet paste binnen het kader van de NEV in zijn geheel. Toen bleek dat dit uitstekend verwezenlijkt kon worden en bovendien dat het succes evident was is het initiatief in het verdere verloop van harte gesteund.

Natuurlijk zijn er na de eerste enthousiaste plannen ook nieuwe uitgevoerd. Af en toe is er in de zomer een excursie gehouden. Omdat lichtvangst daarbij een bijna onmisbaar onderdeel is waren dit meestal weekendexcursies, wat de organisatie iets moeilijker maakte. Het aantal leden schommelde sinds 1985 lang rond de 40. De vergaderingen bleven steeds goed bezocht. Zeer geregeld zijn er collega's uit België en Duitsland, af en toe ook uit Denemarken en Luxemburg, een duidelijke graadmeter voor de behoefte aan dit soort bijeenkomsten en aan internationaal contact.

Een mijlpaal in de ontwikkeling van de faunistiek van de Nederlandse micro's is ongetwijfeld het verschijnen geweest

Figuur 2. Enkele fraaie micro's. Van boven naar beneden: *Batrachedra praeangusta* (Haworth) (Batrachedridae; spanwijdte 14-15 mm), *Stathmopoda pedella* (Linnaeus) (Stathmopodidae; spanwijdte 14-17 mm), *Heinemannia festivella* (Denis & Schiffermüller) (Agonoxenidae; spanwijdte 14-18 mm). Illustraties: Sjaak Koster

A few beautiful micro's. Upper: *Batrachedra praeangusta* (Haworth) (Batrachedridae; wingspan 14-15 mm), *Stathmopoda pedella* (Linnaeus) (Stathmopodidae; wingspan 14-17 mm), *Heinemannia festivella* (Denis & Schiffermüller) (Agonoxenidae; wingspan 14-18 mm).

van het boek 'De kleine vlinders' van J. Kuchlein in 1993. Naast vele andere wetenswaardige zaken staan hier van alle in ons land gevonden micro's stippenkaarten in. Het is duidelijk dat hieraan door de leden van de sectie Snellen in niet geringe mate is bijgedragen. Samen met de mededelingen op de vergaderingen, het verschijnen van het eigen blad en de regelmatige publicatie van de jaarlijsten heeft dit er voor gezorgd dat de kennis van de faunistiek van onze micro's de laatste 25 jaar met sprongen vooruit is gegaan. De achterstand op de kennis van de macro's is tot op zekere hoogte, wat betreft actuele kennis over de situatie, ook van gewone soorten, omgeslagen in een voorsprong.

Een tweede belangrijke ontwikkeling is de nauwe band die er na de oprichting van de sectie Ter Haar, die zich op de macrolepidoptera richt, tussen beide secties is ontstaan. Dit heeft er toe geleid dat gezamenlijk het blad Franje wordt uitgegeven. Door het grotere draagvlak is de levensvatbaarheid ervan vergroot. Ook wordt nu - en veel regelmatiger - een gemeenschappelijke zomerexcursie georganiseerd. Niet alleen is de realisering ervan makkelijker geworden, ook het effect is groter. Door de onderlinge kennismaking wordt de interesse over en weer versterkt. Verandering van doel doet vangen.

Toekomstplannen

Vooruitkijkend zullen de kernactiviteiten van de sectie in de toekomst waarschijnlijk niet veel veranderen. 'Snellen' stelt zich in elk geval ten doel laagdrempelig te zijn en haar bijeenkomsten aantrekkelijk te houden voor de geïnteresseerde amateur. De sectie ademt enerzijds een sfeer van vriendschappelijkheid en timmert anderzijds flink aan de 'micro-weg'. Met trots kan worden gesteld dat diverse leden van 'Snellen' auteurs zijn van gezaghebbende Microlepidoptera-literatuur of dat ze ver gevorderd zijn met de publicatie van belangrijke boeken op dat gebied! Hierbij valt onder andere te denken aan het boek van C. Gielis (1996) over de Pterophoridae in de serie Microlepidoptera of Europe, aan de bijdrage van E.J. van Nieukerken aan het boek van Johanson et al. (1990) in de serie Fauna Entomologica Scandinavica over de Nepticulidae en Opostegidae van Noordwest-Europa, en aan diverse artikelen van H.W. van der Wolf (bijvoorbeeld Baldizzone & Wolf 2003). Recent verscheen in de reeks Microlepidoptera of Europe het deel waarin J.C. Koster (samen met S.Y. Sinev) de Momphidae beschrijft (Koster & Sinev 2003). Het ledenbestand van 70 mag er zijn en dient zeker niet af te nemen.

Nederland lijkt misschien geheel geïnventariseerd, ook op het terrein van de kleine vlinders, maar dat is bepaald niet waar; steeds weer kunnen leden op bijeenkomsten melden dat nieuwe soorten zijn waargenomen. De enige constante in de natuur is immers haar veranderlijkheid en beweging. Deze is terug te vinden in de verscheidenheid van al haar indicatoren; de micro's vormen daarin een belangrijke groep.

Met voldoening kan worden gesteld dat de activiteiten van onze leden in de afgelopen jaren hebben gezorgd voor een behoorlijke toename van kennis op dit lastige faunistische terrein. Wij zullen ons met volle overtuiging inzetten om die kennis nog verder uit te breiden en actueel te houden. De sectie hoopt haar werkzaamheden in de toekomst dan ook gestaag te blijven voortzetten en daar nog menig gelukkig uur aan te kunnen beleven.

Dankwoord

De auteurs danken J.C. Koster voor het beschikbaar stellen van de aquarellen van enkele micro's.

Literatuur

- Baldizzone G & Wolf HW van der 2003. A taxonomic review of the Coleophoridae (Lepidoptera) of the Indian subcontinent and Sri Lanka described by Edward Meyrick. *Tijdschrift voor Entomologie* 146: 1-31.
- Gielis C 1996. Pterophoridae. *Microlepidoptera of Europe 1*: 1-222. Apollo Books.
- Johansson R, Nielsen ES, Nieukerken EJ van & Gustafsson B 1990. The Nepticulidae and Opostegidae (Lepidoptera) of North West Europe. *Fauna Entomologica Scandinavica* 23 (1-2): 1-739.
- Koster JC & Sinev SY 2003. Momphidae, Batrachedridae, Stathmopodidae, Agonoxenidae, Cosmopterigidae, Chrysopeleidae. *Microlepidoptera of Europe 5*: 1-387. Apollo Books.
- Kuchlein JH & Donner JH 1993. De kleine vlinders. Handboek voor de faunistiek van de Nederlandse Microlepidoptera. Pudoc.
- Snellen PCT 1867. De vlinders van Nederland. Macrolepidoptera, systematisch beschreven. Martinus Nijhoff.
- Snellen PCT 1882. De vlinders van Nederland. Microlepidoptera, systematisch beschreven. Brill.

Geaccepteerd 22 april 2004.

Summary

The section Snellen - a search to a new approach

At the end of the 1970's a handful of enthusiastic Dutch entomologists founded a new section within the Netherlands Entomological Society (NEV), to study Microlepidoptera more thoroughly. Within a few years the section welcomed a relatively large number of new members, consisting of both amateur and professional entomologists. Since its founding, knowledge of Microlepidoptera in The Netherlands and the adjacent areas has increased tremendously. The results of the joined endeavour are documented in a continuous output of publications.